

HENRIK IBSEN: HIŠA LUTK - NORA

IZID: v knjižni izdaji 1879

PRVA UPORIZITEV: v Kraljevem gledališču v Kobenhavnu

SPREJEM PRI OBČINSTVU: Iz spremne besede v Klasju: "Za tedanje občinstvo je bilo nekaj nadvse nemoralnega, da žena zapusti svojega moža in otroke."

DRAMSKA ZVRST: To je tezna, družbeno kritična, družinska in osebna drama, ki jasno pokaže problem (problem družine in problem družbe).

SLOGOVNA UVRSTITEV: realistična drama z elementi naturalizma in simbolizma.

NAČIN UBESEDITVE: proza

SNOVNO IZHODIŠČE: Ibsen je osebe v svojih dramah pogosto posnel po resničnih ljudeh, ki jih je poznal. Model za Noro naj bi bila neka norveška pisateljica.

OSEBE: glavni osebi- NORA in TORVALD HELMER, stranske osebe- Dr. Rank, gospa Lindejeva, notar Nils Krogstad, pomožne osebe- trije Helmerjevi otroci, pestunja Anne-Marie in služkinja.

DRAMSKA TEHNIKA: Ibsen je v Nori dosledno uporabil pravilo o trojni dramski enotnosti (časa, kraja in dogajanja), hkrati pa je uporabil tudi retrospektivno ali analitično dramsko tehniko.

Vsebuje pomemben analitičen dramski moment: (str.56) Nora si sposodi denar, ter več kratkih analitičnih momentov: (str.47)- mandeljni; (str.76)- občutki Norine pestunje, ko je dala otroka v rejo; (str.84)- bolezen Ranka je posledica grehov njegovega očeta; (str.102)- ples v maskah.

Lahko bi rekli, da je Nora sintetično- analitična drama, saj s posedanjem po preteklosti osem let trajajoč spor med zakoncema Ibsen zgosti v tri odločilne dni, ko nenadoma izbruhne sicer že prej prisotna kriza, s tem pa dogajanje, vključeno je tudi razkritje preteklosti (analitični momenti), teče sintetično.

DOGAJALNI ČAS: Drama obsega le tri zaporedne dneve okrog božiča, zgodba se dogaja v sodobnosti. Preddogajalni čas je bistveno obsežnejši, skoraj vse Norino življenje, zlasti pa zadnjih osem let, odkar je poročena s Helmerjem (Helmerjeva bolezen in napredovanje, zadolžnica).

DOGAJALNI PROSTOR je v vseh treh dejanjih nespremenjen. Gre za udobno, a ne preveč razkošno opremljeno dnevno sobo v tipičnem družinskem stanovanju srednjega sloja tistega časa v norveškem obmorskem mestu. Zunaj: neprijazen, krut svet; znotraj: navidezno varen meščanski dom.

KONEC DRAME je odprt. Stanje se lahko še spremeni; upanje je še, da se bo Torvald spremenil- temu bi lahko rekli optimistična verzija. Na koncu sta si Nora in Helmer tujca, lahko pa vidimo, da je njemu zato zelo žal: *“Nora- kaj ti bom za zmeraj ostal samo tujec?”* Očitno je, da Nora ne bo ostala doma, obstaja pa možnost, da se bo nekoč mogoče vrnila domov, vendar pod pogojem, da se “bo zgodilo tisto čudovito”. Zelo očitno je tudi to, da Helmer zdaj še veliko bolj upa, bolj kot Nora.

DIDASKALIJE so zelo pomembne, pokaže se Ibsenov smisel za podrobnosti.

ZUNANJA ZGRADBA: tri dejanja

NOTRANJA ZGRADBA (notranji ritem):

1.DEJANJE: Prva pribrenči na oder Nora. Helmer svojega “škrjančka” (“veverico”, “fletno frčkico”) skorajda ponižujoče (čeprav na prvi pogled morda prikupno) zaslišuje glede mandeljčkov, ki so zanjo prepovedani. Sledi Norin pogovor s staro prijateljico Kristine, analitični moment, ki nam razkrije poleg osamljenosti (praznosti) Lindejeve predvsem Norino izposojanje denarja, ki je pred leti možu (skrivaj) rešila življenje, kar ji je v ponos. Nato bežno spoznamo notarja Krogstada in družinskega prijatelja doktorja Ranka. Norina domislica za zagotovitev prijateljčine zaposlitve je uspešna. Ko Nora ostane sama z otroki, se z njimi igra skrivalnice. Krogstadovo izsiljevanje z zadolžnico (s ponarejenim podpisom) je krivo, da Nora prosi za njegovo delovno mesto pri sedaj vplivnem možu. Le- ta jo zavrne in ji razkrije notarjevo moralno umazano preteklost (ravno tako ponarejanje). Dejanje izzveni v Norinem strahu, da bi (kot Krogstad) lahko izpridila svoje otroke (z lažmi, hinavščino, kot je izrazil Helmer).

2.DEJANJE: V uvodnem prizoru s pestunjo se Nora poslavlja od funkcije matere. Trenutek za tem med šivanjem z Lindejevo ugotovimo, da je Torvaldu (sodeč po Norinih besedah) njegova življenjska sopotnica lastnina, medtem ko je Rank tisti, ki jo poslušajo. Sledi (delno hlinjena) ubogljivost do Helmerja ter ponovna prošnja za Krogstadov položaj, ki pa jo Torvald ponovno zavrne. Pogovor med Noro in Rankom prinese napoved Rankove bližajoče se smrti in njegovo priznanje ljubezni, ki Noro odvrne od prošnje za posojilo. Vrne se Krogstad, ki bi “rad nazaj med ljudi” in s tem namenom vrže pismo z razkriti resnico v nabiralnik. Nora je za svoje dejanje pripravljena prevzeti vso odgovornost. Drugo dejanje se zaključi z Norinim divjim in strastnim plesom ter neznanskim hrepenenjem.

3.DEJANJE: Lindejeva izmenja s Krogstodom nekaj življenjskih naukov in ko ugotovita, da drug drugega potrebujeta, se pokaže pozitivna stran Krogstada (ta botruje koncu konflikta z Noro). Kristine kot dobra prijateljica želi, da se izgovori in izmiki med zakoncema končajo, in zato Krogstada prepriča, naj pisma ne zahteva

nazaj. Vrneta se Nora in Helmer. Tik pred soočenjem smo priča še zaviralnem elementu, slovesu doktorja Ranka. Ko oddide še ta in Torvald pismo končno prebere, s svojo reakcijo (obtožbami: "hudodelka", "hinavka", "lažnivka"... in potrebo po igranju, reševanju razvalin), v Nori povzroči začetke prebujanja. Ko Helmer dobi v roke še eno pismo (tokrat v prid njegovemu družbenemu ugledu), je on rešen. Nora pa je sedaj pripravljena na resen pogovor, lahko bi rekli kar nekako obračun. Svojemu možu, ki ji je sedaj tujec, razloži, da mora "doumeti sebe in okolico". Tisto "najbolj čudovito" se namreč ni zgodilo. Ona se sedaj iz lutke končno (to je trajalo celo njeno življenje) prelevi v človeka. Sedaj je ona najprej človek (ne žena in ne mati), ki je zaradi dolžnosti do sebe na koncu drame na pragu novega življenja.

DRAMSKI TRIKOTNIK

UVODNA DRAMSKA SITUACIJA: sredi dne, meščanski salon (napoveduje družinsko zgodbo); Norin burni prihod (spregovori prva, protagonistka): "*Dobro skrij božični drevešček, Helene.*" (napoved prikrivanja in razkrivanja medsebojnih nesoglasij, in to med družinskim praznikom- božičem), razkritje prvih značajskih lastnosti oz. nagnjenj (živčen nastop, rahla zapravljenost, sladkosnednost) in usodne vloge denarja (visoka napitnina).

PROBLEMSKO JEDRO: socialno - etično - eksistencialno

- Zlaganost medsebojnih odnosov, ki temeljijo na ponarejenih vrednotah, in to v zakonu in v družbi nasploh.

- Norino iskanje lastne identitete, njena težnja po notranji osvoboditvi - BITI SVOBODEN, BITI ČLOVEK (ne pa lutka), razviti se v polno osebnost, iskati svojo duhovno vrednost.
- Norin bivanjski položaj opredeljujejo še strah, stiska, ujetost, pričakovanje odrešitve, požrtvovalna ljubezen, misel na smrt, pogum za usodno odločitev...
- Nora verjame, da je njena legitimna pravica rešiti bolnega moža, četudi s tem prekrši zakon (ponaredi podpis); v ponaredbi podpisa namreč ne vidi nič nezakonitega, saj sledi le "zakonu" v sebi, to je ljubezni (kot Sofoklova Antigona) in občutku za pravično (nasprotje med legitimnim in legalnim).

KONFLIKT MED NORO IN TORVALDOM ni predvsem konflikt med moškim in žensko, temveč med posameznikom, ki išče svojo duhovno vrednost, in zatiralsko družbo, ki govori skozi Torvaldova usta.

TEZA DRAME je zlaganost medsebojnih odnosov, ki temeljijo na ponarejenih vrednotah v zakonu in družbi nasploh.

Iz spremne besede v Klasju: *"Šele razvoj posameznika v polno osebnost bo omogočil tudi spremembe v družbenem življenju."*

REALISTIČNI IN NATURALISTIČNI ELEMENTI:

Tipične realistične značilnosti so:

- *celotno dogajanje poteka v enem samem prostoru v zelo kratkem času
- *nastopa malo oseb, le toliko, kot je potrebnih
- *dogodki so opisani objektivno

Nekateri književniki za realistično značilnost priznavajo tudi nauk ali tezo, ki spodbuja ljudi (bralce) k razmišljanju. Realistična pomankljivost je netipična zgradba (dva vrhova).

Naturalistična elementa:

- *vpliv dednosti (doktor Rank podeduje spolno bolezen po očetu; Nora se boji, da bi njeni otroci podedovali po njej pokvarjenost...).
- *vpliv okolja

Zaradi pomembnega vpliva naturalističnih prvin na celoten potek dogajanja lahko zaključimo, da je drama realistična z naturalističnimi prvinami ali (po J. Kosu) realistična miljejska drama.

ODNOS MED NORO IN TORVALDOM:

Skozi celotno dramo se kaže, da je njun odnos površen. Ves čas lahko vidimo skrivalnice v njunih medsebojnih odnosih, kjer so skoraj v vseh pogovorih prisotna skrivanja resnice, prikrivanja dejanj, izmikanja, laži in pretvarjanja. Torvaldov odnos do Nore je odkrit, brez prikrivanja. Kljub temu da jo obravnava kot podrejeno, je do nje vedno odkrit. Na koncu je njegov pogled na Norine laži, izvijanja in zvijače (=skrivalnice) negativen, obsodi jih, zanj je to hinavščina, to zastruplja dom in otroke, je dedno, moralno izprijeno. Helmer ima Noro za svojo podrejeno "stvarco", za svojo lutko, ki je v okras njemu in hiši. Nikoli je ne jemlje resno, nima je za sebi enaki, lahko bi rekli, da jo sploh nima za človeka. Ona mora biti zanj vedno lepa (ne sme jesti sladkorčkov, da ne bo imela piškavih zob), vedno se mora smehljati, nikoli ne sme biti preveč strastna in odkrita, saj to njegovi "veverički" ne pristoji (To lahko vidimo v prizoru, ko Nora začne strastno plesati tarantelo - kot bi ji šlo za življenje. Ob takem početju jo mož takoj ustavi.) . Helmer je v svojo ženo zaljubljen, nima pa je rad. Če bi se poglobil vanjo, bi ugotovil, da je ona prestrašena, da je v stiski.

Tudi Norin odnos do moža ni pristen in odkrit kljub temu, da ga ima resnično rada. Ona ves čas nekaj skriva pred njim. Ne pove možu, da potrebuje denar za plačilo dolga, ampak si denar izposodi pri Krogstadu in si s tem nakoplje dolg. Zvemo tudi, da lanski božič ni delala okraskov, temveč je prepisovala za denar. Nora pravi, da je Helmerju rešila življenje in na to je resnično ponosna.

Na koncu se Nora odloči, da bo moža zapustila. Zapravil si je njeno ljubezen s tem, ko ni prišlo "tisto čudovito". Nora spozna, da on ni možki, za kakršnega ga je imela (on nima pravega moškega srca), spozna, da je imela rada le svojo predstavo o možu. Verjela je, da se bo žrtvoval zanjo. Na koncu je on zanjo **tujec**.

NORIN ODNOS DO:

DR. RANKA - On je na tihem zaljubljen v Noro in ji v drugem dejanju svojo ljubezen tudi razkrije. Nora se rada pogovarja z njim in mu več zaupa kot možu, saj jo v nasprotju s Torvaldom upošteva kot enakopravno sogovornico in jo spominja na služkinje v očetovi hiši, od katerih se je največ naučila. Njun pogovor je poln skrivalnic - Nora se z njim zavestno igra skrivalnice (živi v svetu sanj, igrice, ne mara

stopiti v resničnost). Rank Noro dobro pozna, veliko bolje kot njen mož in tudi vidi njeno stisko. Vidi se, da je med njima neka duhovna vez. Nora ve, da bi ji Rank posodil denar. Ob njem vidimo, da Nori pomeni prijatelj veliko več kot Helmerju. Ko ji Rank izpove ljubezen, jo ta raje zavrne in s tem ohrani njuno prijateljstvo. On je najbolj tragična oseba v drami, saj je žrtev krute usode brez lastne krivde.

GOSPE LINDEJEVE - Oseba, ki v *Hiši lutk* najbolj izraža Ibsenova lastna stališča je Lindejeva. Pomemben je njen odnos do pretvarjanja, ta vpliva na potek dogajanja - zavrača skrivalnice, spoštuje odkritost. Z Noro sta dobri prijateljici, Nora ji počasi skoraj vse razkrije, skriva pa, da si je denar izposodila od Krogstada. Lindejeva pred prijateljico skriva svojo zvezo s Krogstadom. Z Noro pogosto govori kot z otrokom, zato je Nora užaljena.

Obe sta predstavnici ženskega spola, ki je bil takrat še podrejen moškemu, vendar pri Lindejevi to ni tako očitno kot pri Nori. Obe stremita za tem, da je posameznik sam sebi dolžan uveljaviti svoje lastno bistvo, vsem ozkosrčnim, neumnim in preživelim konvencijam meščanske družba nakljub. Obe sta zelo požrtvovalni. V krutih razmerah se človek bori za preživetje, sam se mora prebijati skozi življenje - obe sta bolj ali manj navajani na to.

KROGSTADA - Med njima so zaviti pogovori, zelo malo je izrečeno direktno. On Nori predoči, da je ponarejanje podpisov kaznivo dejanje in da sveta ne zanima, ali je bilo storjeno iz plemenitih nagibov. Načeloma sta si zelo podobna, saj sta oba storila enak prekršek. Krogstad ni popolnoma izprijen, tudi Noro izsiljuje iz obupa ob izgubi službe. Nora se Krogstada boji (Ko on vstopi, krikne.), on ji priključuje slabo vest zaradi preteklega greha.

OTROK - Otroci se pojavijo na odru samo enkrat v prvem dejanju, v drugem dejanju pa jih noče Nora več videti, ker je pod vplivom Torvaldovega modrovanja o kvarnem vplivu lažnivih mater na otroke, v tretjem pa ne, ker se mora najprej sama vzgojiti, potem šele bo lahko vzgajala tudi njih.

Skozi Norino igro z otroki se razkrije njen odnos do sveta: sredi igrice in otročjega obnašanja jo zmoti Krogstad z resno zadevo o zadolžnici, takoj po njegovem odhodu pa jo otroci zopet potegnejo v igro. Takšno je tudi njeno obnašanje: sprva razigrana, brezskrbna, potem jo neka resna zadeva ustraši, zamisli se, takoj po tem se zopet smehlja.

KAKO ZUNANJI SVET (DOGAJANJE V DRUŽBI) VDIRA V NAVIDEZNO VAREN NORIN IN TORVALDOV DOM: Helmer in Nora za ves zunanji svet gojita dober odnos med zakoncema, vendar Rank in Lindejeva odkrijeta to krinko. Oba se relativno pogosto vtikata v zakonsko življenje prijateljev, pa tudi Krogstada ne smemo pozabiti. Temelj tega pa je predvsem vprašanje : *V kolikšni meri ima posameznik pravico posegati v zasebna življenja drugih (pa čeprav želi najboljše)?* Najbrž bi bil najprimernejši odgovor: *V najmanjši meri.* Vendar pa se moramo po drugi strani zavedati, da Nora brez svojih prijateljev ne bi nehala živeti v iluzijah in ne bi nikoli "spregledala". Kar pa se tiče dogajanja v družbi, mislim, da ima največji pomen pri njenem odnosu položaj ženske v tedanjem času, ki je bil podrejen moškemu, kar se zelo očitno kaže v Torvaldovem odnosu do Nore. Družba je pridobitniška, povzpetniška in to so Helmerjevi ideali, ki so delni vzrok za propad njenega zakona.

NORIN POLOŽAJ V DRUŽBI IN DRUŽINI je položaj podrejene ženske moškemu svetu. Nore oče niti Torvald nista nikoli razumela, godilo se ji je mnogo krivic. Obema je bila lutka, ki je sprejemala njune nazore; pregrešila sta se nad njo. Lahko trdimo, da sta onadva kriva, da ni nič iz nje - ona ni bila nikoli srečna, ampak le dobre volje. Dom Nore in Helmerja bi lahko označili kot igralnico, v kateri je Nora žena- lutka (pri očetu pa je bila hčerska- lutka).

NORA: "...človek ima nekatere ljudi na moč rad, ob drugih bi pa bi spet strašno rad bil.."

Ko je bila Nora manjša, je bila raje pri služkinjah kot pri očetu zaradi zanimivejših pogovorov. Iz istega razloga je bila kasneje v življenju raje z otroki in z Rankom, kot s Torvaldom. Pristen odnos je gojila le do služkinj, otrok in Ranka. To nam pokaže, da Nora ne ve, da je njen odnos z možem le zaigran, v globini pa to vendarle čuti.

KAJ JE V DRAMI VIDEZ IN KAJ JE RESNICA:

Videz je definitivno zakonska zveza med Noro in Torvaldom. Vsi jo najprej vidijo kot idealno, brez preprirov in nesporazumov. Navzven se kaže kot enakopravna zveza med moškim in žensko, vendar ob nadaljnjem branju drame ugotovimo, da je vse prej kot to. *Helmer čuti v svoji prefinjeni naturi silen odpor zoper vse, kar je grdega - vidimo, da je Helmerju le do videza, resnica ga ne zanima in je noče spoznati.* Lahko bi rekli, da ima svojstven občutek za estetiko. Pokaže se kot zelo plitek človek.

OBA - Nora in Krogstad sta kriva za *Hišo lutk* svojega zakona. Torvaldu v največji meri lahko očitamo nezrel odnos do žene, njegovi pokroviteljski odnos do nje, v neki meri tudi diskriminacija lastne žene. Gotovo pa je krivda tudi Norina, saj malokdaj možu govori resnico, je spletkarska, ves čas se samo smeji in nič ne naredi za izboljšavo svojega položaja...

Bolj posredni kot neposredni krivec pa bi lahko bil tudi Krogstad, saj on sproži verižno reakcijo laganja, prikrievanja in spletkarjenja, čeprav je bilo to v manjši meri prisotno že prej.

NORIN ODHOD:

Nora mora oditi iz notranje nuje, da si bo lahko sama izoblikovala lastno mnenje, lastne nazore in "se vzgojila". Njen odhod ni cilj, temveč šele sredstvo, s katerim bo to dosegla - zato se mi zdi njen odhod vsekakor dovolj motiviran. S svojim potovanjem skozi svet v iskanju temeljnih človeških vrednot bo Nora gotovo dokazala, da ima samo nedolžno in neustrašno bitje sposobnost spregledati ponarejene družbene vrednote.

ZUNANJI SLOG DRAMSKEGA BESEDILA:

JEZIKOVNA SREDSTVA

JEZIK - Nastopajoče osebe uporabljajo **vsakdanji meščanski jezik**, v katerem čustvena metaforika ni prisotna. Jezikovno zelo iztopajo **pomanjševalnice**, ki služijo Ibsnu za slikovitejšo predstavitev Helmerjevega odnosa do Nore (škrjanček, kljunček, svojeglavka, Norica, sirotica, veverička, trmica, lisička, stvarca, nevestica, frčkica...). Najpogostejši svojilni zaimek, ki se pojavlja skozi celotno delo, je **moj** (torej Helmerjev), najpogostejši kakovostni pridevnik pa je **mala** (Nora). Ko Helmer izve za Norin "greh", ne uporabi nobene pomanjševalnice za značenje Nore, ob spoznanju, da je rešen, pa jih zopet uvede v svoj besednjak.

Pogosto uporablja tudi pridevnike kot so prestrašena, zbegana, uboga, zaslepljena...

SINTAKSA - Zgradba povedi izraža trenutno stanje dramskih oseb. **Nora** je sprva v stiski in takrat uporablja epileptične, preprostejše stavke. Proti koncu drame, po njenem preobratu pa je opaziti kompleksnejše povedi. **Helmer** skozi celotno dramo uporablja kompleksnejše povedi, razen takrat, ko izve za Norino dejanje in ga zgrabi panika. Takrat tvori preprostejše, odsekane stavke, med katerimi je veliko vzkličnih.

Ibsenov najglobji namen ni posnemanje dejanskega govorjenja, temveč natančno in intenzivno izražanje človeških misli in čustev.